

Наталија Лудошки

АПСОЛУТНИ УМЕТНИК

(Ко је био Иво Андрић: Сећања савременика, приредила
Жанета Ђукић Перишић, Академска књига, Нови Сад, 2023)

За мене је најбоље кад ја њишем, а не њоворим и кад се о мени
не њише и не њовори.

(Знакови њоред њуша)

Сретен Марић, Андрићев савременик и сабеседник, на примеру *Разговора са Гојом*, илуструје кључно својство целокупног стваралаштва овог писца: „Ту Иво што верније може тумачи Гоју, налази и предаје нам Гоју. Али, ту је, да ли сте опазили, неприметна, дискретна, као и сваки његов исказ, и цела визија свега самог Андрића, његово схватање људске судбе, њени симболи, његова замисао улоге и могућности уметника, чак и апологија властитог дела. И то не 'између редака', како се то данас хоће – између редака су беле празнине хартије – већ уткано у сам текст о Гоји.”

Већ сама „...природа књижевног посла је таква”, бележи Андрић, „да је писцу готово немогуће сликати другога а да при том не да и сам свој портрет, или бар неку црту од њега. Дајући друге, ми се одајемо.”

Исто уверење, једном ранијом приликом, у разговору за *Игеје* 1934, на питање интервјуера на чему тренутно ради и шта спрема, персонализује: „Од како знам за себе чини ми се да 'радим и спремам један те исти рад. Делови тога рада објављују се и добијају име приповетке, песме, есеја итд.”

Предајући се уметности, уносећи себе у дела и Андрић се сврстава међу оне који експлицитан говор о себи у форми интервјуа и знатижељу биографа сматрају сувишним и непримереним. Истовремено, знамо да је као читалац, записаће то у *Знаковима њоред њуша*, волео хронике, биографије, дневнике, личне записе и успомене. Душан Матић вели: „[Н]ико од писаца које ја знам није толико прелиставао и читао историје, монографије, писма, писма, писма...” А опет, из казивања Меше Селимовића, сазнајемо да се чудно интересовању за пишчев живот, као и податак да је спречио штампање биографске књиге о себи *једној сјособној и кулшурној новинара*.

(Да ли је реч о Радовану Поповићу који је *усјомене савременика* публиковао у књизи *Казивања о Андрићу* када писац више на то није могао утицати – 1976. године (Слобода, Београд), не можемо знати. Јер безмало три четвртине текстова у *Казивањима* датирано је после Андрићеве смрти марта 1975. Доцније Поповић више од половине казивања уноси и у књигу *Шећња са Андрићем* (Вукотић медија, 2021).

А Љубо Јандрић од 19. маја до 30. јуна 1975. године у *Вечерњим новостима* почиње да објављује фелџон *Разговори са Ивом Андрићем* у четрдесет три наставка, да би 1977. у издању Српске књижевне задруге штампао књигу *Са Ивом Андрићем: 1968–1975*). Дакле сведочења о Андрићу су бројна, од њих настају вишетомна издања...)

У знаку парадокса који обележава однос према мемоаристици нашег класика јесте и књига сећања савременика на њега упитно насловљена *Ко је био Иво Андрић* коју је приредила Жанета Ђукић Перишић, доскоро управница Задужбине Иве Андрића, ауторка монографије *Писац и њрича: стваралачка биографија Иве Андрића* (Академска књига, Нови Сад, 2012), врсни познавалац живота и дела овог писца. Као и Поповићеву књигу и садржај новог избора твори преко четрдесет сведочанстава савременика. Но само је десет текстова заједничких у изборима Радована Поповића и Жанете Ђукић Перишић (Маје Нижетић Чулић, Милана Ђоковића, Војислава Станића, Зуке Џумхура, Драгослава Адамовића, Стојана Аралице, Десанке Максимовић, Меше Селимовића, Душана Матића, Бошка Петровића). Обе књиге садрже белешке о ауторима; Жанета Ђукић Перишић доноси и библиографију текстова, док Поповић свој избор опрема Андрићевим животописом (хронологијом), поговором Николе Милошевића „Иво Андрић и његова ‘бодља у срцу’” и именским регистром.

Сећања на Андрића често су контрадикторна, не само када су у питању субјективне процене његове нарави, способности, укуса и обичаја (по сведочанствима једних – таји своју лектуру, по другима – радо казује шта чита; по некима је немушт говорник, по другима – занимљив приповедач; за једне „хладан и себесам”, по оцени других „спреман на сваку услугу људима”, „савршен шармер” и слично), већ и чињенице (попут оне о, по Пољакињи Потоцкој – успеле, а по Вери Стојић – узалудне Андрићеве интервенције код немачких нацистичких власти 1939. за ослобађање пољских интелектуалаца, или његовом присуству приликом потписивања приступања Краљевине Југославије Тројном пакту у Бечу 25. марта 1941. године).

Као добри портретисти остварују се они који скрупулозни и затајни, попут самог Андрића, осетљиве податке не откривају већ препуштају читаоцу да за њима трага и домишља; о томе, рецимо, која му се од две књиге изашле у исто време о његовом делу (а чији се аутори и наслови не наводе) допада, а која не, или ко је „један од најбољих писаца међу нашим Мађарима” који је најпре уочио везу између Леопардија и њега (Андрића).

Најуверљивија су она сећања на нашег нобеловца у којима је у првом плану Андрић, а не казивачево „ја”. Андрић који се представља у разним околностима и ситуацијама, пуштен да говори „њим самим”, кроз гестове, навике, укус... Такви су записи Зука Џумхура, Стојана Аралице, Сретена Марића, Меше Селимовића, Драгослава Адамовића, Јулијане Вучо (унуке Андрићевих пријатеља и кумова Александра и Јулијане Луле Вучо), Милице Зајцев (сестричине Андрићеве супруге Милице Бабић), Милосаве Пузић (Андрићеве кућне помоћнице)...

Док записи оних који анализирају, квалификују, вреднују, спекулишу, делују мање аутентично и више казују о природи потписника и његовом ставу према Андрићу него о самом Андрићу. Каткад у тим сећањима препознајемо и клицу малициозности, што ће рећи: „Човек и иначе о другима најчешће размишља полазећи

од слика које налази у својој сопственој души. Доброме је све добро, чистоме је свако чист”, како у једној својој књизи налази Драган Стојановић. (Намеће нам се на овом месту и наслов недавно публиковане књиге студија о Андрићу Горане Раичевић – *Добра лејоша*.)

Не покушавајући да одговоримо на питање зашто волимо овакве књиге, зашто памтимо карикатуралне моменте и бизарности попут оних о Андрићевој неспособности да као самац брине о домазлуку (педесетих година одбија понуђени му стан, а седамдесетих, као удовац, вилу на Дедињу), о неснађености у свакодневним реалијама, гастрономским преференцијама (мајка Зуке Џумхура шаље му босанске специјалитете – согандолму, кадунбутиће, урмашице...), о аверзији према одредници „нобеловац”, о колекционарској страсти према репродукцијама с мотивом Благовести, спознајемо, по ко зна који пут, колика је вредност оваквих издања.

Драгоцено је, на пример, знати да је у младим годинама на Андрића „неодољив утисак и утицај” извршио Димитрије Митриновић; шта чита и које писце воли (углавном класике: Гетеа, Стендала, Балзака, Шекспира, пољске, скандинавске, шпанске писце...; да Вука и Његоша сматра, у нас, неприкосновеним); до којих савремених стваралаца из нашег културног миљеа држи, те их препоручује новинару Милошу Јевтићу за емисију „Гост Другог програма” Радио Београда покренуту 1974. године, коју и сам радо слуша. Као саговорнике издвојио је Павла Савића, Миру Ступицу, Ристу Стијовића, Рашу Плаовића, Хуга Клајна и Милана Коњовића; а сугерисао је Јевтићу да интервјуише Невенку Урбанову, Миодрага Коларића, Мирослава Крлежу, Младена Лесковца, Блажу Конеског, Богдана Богдановића, Милана Кашанина и Милана Ђоковића, па Десанку Максимовић, Бранка Ћопића, Мату Милошевића; и још: Александра Дерока, Васу Чубриловића, Скендера Куленовића. Зачудо, и сам је, уз услове, пристао да говори, нажалост – смрт га је спречила.

Међу могућим саговорницима није се нашао онај о ком је Андрић тврдио: „Једини међу нама је богомдани писац Милош Црњански.”